

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМ. І. Ф. КУРАСА

СТЕФУРАК МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

УДК 328.123: 321.01

**МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ ТА
ВЛАДИ НА ПРИКЛАДІ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Нагорняк Михайло Миколайович,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, директор Інституту післядипломної освіти та довузівської підготовки.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Кармазіна Марія Степанівна
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,
завідувач відділом соціально-політичної історії;

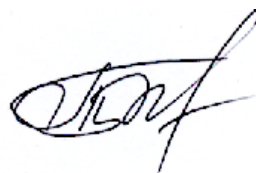
кандидат політичних наук
Стойко Олена Михайлівна,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,
старший науковий співробітник відділу правових проблем політології.

Захист відбудеться «4» квітня 2017 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.181.01 в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України за адресою: 01011, м. Київ, вул. Генерала Алмазова, 8, кім. 202.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України за адресою: 01011, м. Київ, вул. Генерала Алмазова, 8, кім. 218.

Автореферат розіслано «2» березня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук, професор

Т. А. Бевз

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Взаємодія влади та опозиції є одним із ключових моментів у функціонуванні національних політичних систем. У політичній науці різних країн світу даному питанню присвячено широку літературу. В Україні воно певною мірою розглянуто на загальнонаціональному рівні, але до питання взаємодії влади та опозиції в регіонах України дослідницька увага приділяється епізодично і фрагментарно. Заявлена тема винятково актуальна також із практичного погляду. Оскільки упродовж усього періоду української незалежності взаємовідносини влади та опозиції в Україні так і не набули такого характеру, щоб їх результатом стали узгоджені дії з розвитку суспільства.

Вироблення консенсусної моделі взаємодії, перехід опозиції до конструктивної співпраці з владою є основним завданням сучасної української політики та політичної науки. Адже функціонування системної політичної опозиції є однією з найважливіших характеристик демократичного політичного процесу, оскільки на неї покладається завдання акумулювати альтернативне владному бачення політичного курсу і транслювати його в конвенціональну площину політичних відносин.

Визначення регіональних аспектів проблеми особливо актуалізується із започаткуванням проведення виборів до органів місцевого самоврядування за партійними списками та реформи децентралізації влади, у тому числі, і в напрямі аналізу глибинних проблем, що повстають у процесі взаємодії, вироблення конкретних моделей та форматів співпраці опозиції та більшості в представницьких органах влади, позапарламентської опозиції зі структурами державної влади в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках комплексної науково-дослідницької теми «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» (державний реєстраційний номер 0109U001413) кафедри політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз механізмів взаємодії політичної опозиції та державної влади, виявлення її особливостей, вироблення конкретних моделей та форм співпраці її учасників на регіональному рівні.

Досягнення мети дослідження потребувало розв'язання таких завдань:

- узагальнити теоретико-концептуальні та методологічні підходи до явища взаємодії політичної опозиції та державної влади, застосувати їх для вивчення піднятої проблеми;
- виявити особливості формування та проаналізувати вплив історико-культурних, нормативно-правових, соціально-політичних чинників на процес становлення та еволюцію політичної опозиції як суспільного інституту;
- проаналізувати особливості діяльності опозиційних та провладних політичних партій в західних областях України, чинники що впливають на ефективність співпраці, розкрити їх характер та наслідки;
- встановити механізм функціонування української політичної опозиції та влади на регіональному рівні, розкрити його характер та наслідки;

– виробити рекомендації щодо формування нової конструктивної моделі співпраці політичної опозиції і влади на регіональному і центральному рівнях.

Об’єкт дослідження – механізми взаємодії влади та політичної опозиції в Україні.

Предмет дослідження – функціонування механізмів взаємодії влади та політичної опозиції у західних областях України.

Хронологічні рамки дослідження визначено в часовому проміжку між 1990 і 2015 рр., який збігається з проведенням місцевих виборчих кампаній 1990, 1994, 1998, 2006, 2010 та 2015 рр. в Україні.

Територіальні межі дослідження охоплюють сім областей, які розташовані у західній частині території України – Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Волинську, Рівненську, Закарпатську та Чернівецьку і мають певні особливості в історичній традиції, політичній свідомості і політичній культурі.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, які відповідають меті та завданням.

Порівняльно-історичний метод дав змогу дослідити виникнення, формування та розвиток взаємодії опозиції та влади у хронологічній послідовності з метою виявлення регіональних особливостей, закономірностей та суперечностей. Компаративний – можливість вивчити особливості формування опозиції в європейських державах та виявити особливості діяльності української опозиції, сформулювати критерії ефективності діяльності політичної опозиції в умовах демократичного транзиту. Функціональний підхід дозволив визначити функції, які виконує інститут політичної опозиції в процесі взаємодії з владою щодо вироблення альтернативних питань розвитку держави, здійснення контролю над рішеннями влади та якістю їх виконання, інформування суспільства загалом та територіальної громади зокрема. Прогностичний метод був застосований при обґрунтуванні механізмів взаємодії влади та опозиції. Метод логічного аналізу дав змогу об’єднати різні аспекти проблеми в структуроване знання. У роботі також використано системний, гносеологічний та аксіологічний підходи, термінологічний, діалектичний методи, опитування та моделювання, що уможливило визначення моделі функціональної взаємодії влади та опозиції в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів:

вперше:

– встановлено, що політична взаємодія включає в себе увесь спектр відносин – від конструктивних елементів, таких як співпраця і партнерство, до деструктивних – протистояння та конфронтації. Основними механізмами взаємодії є: співпраця, ситуативна (обмежена) взаємодія, латентна співпраця, ігнорування, конфронтація, однополярна та конформістська взаємодія;

– систематизовано традиційні та специфічні напрями діяльності опозиції і встановлено дві її основні форми: 1) як суспільний протест, де за сферами життя виділено опозицію політичну, економічну, соціальну, духовно-культурну; 2) як політичний інститут, коли опозиція ділиться на парламентську або представницьких органів влади (режимну) та позапарламентську (громадянську). Тип опозиції залежить і від того політичного поля, де вона перебуває;

– розкрито характер взаємодії політичної опозиції та державної влади на прикладі західних областей України, виявлено спільні та відмінні тенденції у всеукраїнському та загальноєвропейському масштабі;

– обґрунтовано необхідність закріплення у статутах територіальних громад механізмів діяльності та прав опозиційних політичних сил;

удосконалено:

– визначення поняття «політична опозиція» згідно інституціонального підходу, за яким політична опозиція – це партії та рухи, що не підтримують рішення діючої влади, не належать до більшості в представницьких органах, здійснюють контроль та критику, прагнуть змінити владу мирним шляхом;

– періодизація основних етапів еволюції форми державного правління в Україні, що суттєво вплинули та визначили процес розвитку політичної опозиції;

– сучасну модель взаємодії влади та опозиції, яку визначено як ситуативно-консенсусну, або модель умовного консенсусу;

– групи чинників, що детермінують регіональні особливості діяльності влади та опозиції, серед яких виділено: 1) культурно-історичні; 2) національно-етнічні; 3) структурно-організаційні;

отримали подальший розвиток:

– розмежування функцій опозиції як політичного інституту і форми суспільного протесту. У першому випадку завданням є довгостроковий контроль над владою, тоді як другий варіант має переважно тимчасовий протестний характер;

– дослідження процесу формування консенсусного типу взаємодії влади і опозиції, який можливий за умов зміни виборчого законодавства та Конституції, розвитку рівня політичної культури та громадянського суспільства, оновлення політичних еліт, залучення опозиції до вироблення та реалізації владних рішень.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та практичному визначенні характеру, особливостей, результатів функціонування механізмів взаємодії влади та політичної опозиції, у виробленні конкретних моделей цієї взаємодії та напрямів її удосконалення з урахуванням тенденцій розвитку сучасної політичної системи України. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для подальших наукових розробок, пов'язаних із проблематикою вивчення інститутів політичної опозиції та державної влади, механізмів, форм та моделей їх взаємодії, для проведення спільних комунікативних заходів з керівниками органів державної влади, лідерами політичної опозиції, науковцями; для удосконалення вітчизняного виборчого законодавства, регламенту Верховної Ради України, а також законопроекту «Про політичну опозицію» із урахуванням культурно-історичних і соціально-економічних особливостей розвитку України та її регіонів; державних службовців для моделювання та прогнозування тенденцій у зміні характеру й рівня впливу української політичної опозиції на реалізацію окремих напрямів внутрішньої політики в Україні. Основні положення дисертації також можна використати під час розробки навчальних курсів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження було представлено на дев'яти конференціях: III Міжнародній Великій академічній конференції з політології «Східна Європа в системі координат (Північ, Південь, Захід, Схід) (Львів, 25–26 жовтня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній

конференції «Актуальні проблеми розвитку суспільних наук у XXI ст.» (м. Одеса, 28–29 вересня 2012 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток політичної науки: Європейські практики та національні перспективи» (Чернівці, 1 березня 2012 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Бердянськ, 22 вересня 2012 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 15 травня 2012 р.); XV Всеукраїнській науковій конференції для студентів і молодих науковців «Людина в силовому полі влади та ідеологій» (Львів, 27–28 квітня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету» (Київ, 16–17 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Національна консолідація та європейська інтеграція України» (Івано-Франківськ, 31 жовтня 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Регіональна політика в контексті європейської інтеграції України» (м. Івано-Франківськ, 12 вересня 2014 р.).

Публікації. Основні ідеї та результати дослідження було викладено в 13 публікаціях, з них 6 в українських фахових виданнях, 1 в зарубіжному (польському) виданні з політологічної тематики та 6 у збірках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (313 найменувань на 32 сторінках) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, із них основного тексту – 204 сторінки, додатки – 12 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено необхідність наукових розробок у вказаному напрямку, показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет, окреслено методологічні засади дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дисертації, подано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру роботи.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження взаємодії політичної опозиції та влади»** розглядаються основні концепції та джерельна база дослідження взаємодії політичної опозиції та влади, аналізуються сучасні наукові підходи щодо їх вивчення, описується методологічна складова дослідження

У першому підрозділі *«Методологічні принципи дослідження взаємодії політичної опозиції з інститутами державної влади»* зазначається, що визначення опозиції методологічно можливе лише крізь призму категорії влади. Взаємодія влади та опозиції виникає в умовах демократичного політичного режиму, коли опозиція наділена якостями системності, конструктивізму та є інституційним елементом політичної системи держави. Автором визначено, що політична взаємодія – це процес комунікації, який передбачає організацію спільних дій, включає весь спектр відносин – від конструктивних елементів, таких як співпраця і партнерство, до деструктивних – протистояння, конфронтації.

Про різні аспекти взаємодії політичної опозиції з владними структурами, умови та шляхи досягнення згоди в суспільстві йдеться у працях зарубіжних

(Р. Даля, М. Дюверже, З. Зотової, О. Кіркхаймера, Х. Лінца, Г. Оберройтера, Т. Парсонса, Дж. Сарторі, Л. Степана, та ін.) та вітчизняних вчених (С. Бондар, І. Варзара, Н. Вінничук, Г. Зеленько, Л. Кочубей, О. Кукуруз, М. Михальченка, І. Павленко, Ф. Рудича, С. Рябова, О. Совгірі, Т. Ткаченко, Л. Червоної, Ю. Шведи, В. Якушика, та ін.). На основі систематизації та узагальнення підходів учених було виділено п'ять основних критеріїв опозиційності та сім блоків функцій опозиції: опір, репрезентація інтересів, інформаційно-комунікативна функція, критика та формування альтернатив, функція контролю, зняття громадського невдоволення, вирішення конфліктів.

У другому підрозділі *«Поняття «політична опозиція» в системі дослідницького інструментарію сучасної політичної науки»* на основі загальнонаукової методології та використання інституційного підходу уточнено дане поняття, згідно з яким «політична опозиція» – це партії та рухи, що не підтримують рішення діючої влади, не належать до більшості в представницьких органах, здійснюють контроль та критику, прагнуть змінити владу мирним шляхом.

Проаналізувавши підходи зарубіжних та українських авторів щодо визначень поняття «опозиція», можна стверджувати, що існує певна відмінність у змісті даної дефініції та у підборі базових критеріїв, згідно з яким відбувається класифікація. Західні дослідники головним критерієм опозиційності вважають ставлення до виконавчої гілки, тоді як українські науковці акцентують увагу на ставлення певної політичної сили до політики глави держави та до влади загалом.

Автором також встановлено, що політична опозиція тільки в парламентській формі існує переважно в стабільних демократичних державах, де закріпилася двопартійна система. У країнах з багатопартійною системою та молодих демократіях транзитних державах, опозиція існує в парламентських та позапарламентських формах.

У третьому підрозділі *«Аналіз джерельної бази дослідження»* визначено, що передумови виникнення концепції політичної опозиції були закладені у працях давньогрецьких мислителів Аристотеля та Платона – а пізніше в добу Просвітництва – у працях Т. Гоббса, П. Гольбаха, Дж. Локка, Ш-Л. Монтеск'є, Б. Спінози, Д. Юма. На початку XVIII століття концепція парламентської опозиції почала обґрунтовуватися у працях Е. Берка, Г. Болінбрука, І. Канта, Ж. Ламетрі. Поряд з розробкою концепції «парламентська опозиція» у працях таких мислителів, як Г. Єллінек, С. Мілль, Р. Моль, А. де Токвіль, Г. Спенсер та ін. було введено в науковий обіг поняття «парламентська меншість». Аналіз філософських та політичних ідей від доби Античності і принаймні до завершення XVII ст. дає підстави стверджувати про відсутність політичної та правової концепції політичної опозиції в тогочасній світовій політичній думці. Проте в даних поглядах можна простежити ідею «легітимного» опору владі в разі крайньої необхідності в протистоянні зі свавіллям держави та тиранією, поділ на три гілки влади, правове обмеження абсолютної влади монарха та ін. Аналіз політико-правової думки з початку XVIII ст. свідчить про зародження концепції політичної, а також парламентської опозиції. Серед західних вчених першої половини XX ст. дослідженнями, пов'язаними з особливостями взаємодії опозиції з владними структурами, займалися також П. Бурд'є, Г. Лассуелл, К. Маркс, Т. Парсонс,

Ю. Хабермас. Сутність та функціонування опозиційних партій вивчали також М. Острогорський, Дж. Сарторі та ін.

На відміну від політичної науки Заходу, проблема політичної опозиції почала досліджуватися українськими вченими наприкінці 1990-х років. Саме цим можна пояснити невелику кількість праць теоретичного характеру, в яких розглядалися б концептуальні, методологічні аспекти аналізу взаємодії політичної опозиції та влади. Серед цих робіт варто відзначити дослідження В. Бабкіна, Ю. Бадзьо, Т. Батенка, В. Беха, С. Бондар, І. Варзаря, Н. Вінничук, В. Веренька, О. Гараня, В. Горбатенка, Г. Зеленько, А. Колодій, Л. Кочубей, О. Кукуруз, М. Михальченка, Р. Павленка, Н. Піскарьової, Ф. Рудича, С. Рябова, О. Совгирі, С. Телешуна, Т. Ткаченко, Л. Червоної, П. Шляхтуна, В. Якушика, та ін.

Вивченням теоретико-методологічних аспектів політичної регіоналістики та прикладних досліджень з даної проблематики займаються науковці Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Серед університетських політологічних осередків привертають увагу пошуки дослідників із Харківською національного університету ім. В. Каразіна (О. Бірюкова, Т. Панченко), Львівською національного університету імені І. Франка (В. Мельник, А. Романюк, Ю. Сліпецька, Л. Скочиляс, Ю. Шведа), Ужгородського національного університету (В. Керецман, М. Лендшел, Ю. Остапець), Чернівецькою національного університету імені Ю. Федьковича (В. Бурдяк, А. Круглашов, Н. Ротар, та ін.). У працях цих науковців розглядаються проблеми формування політичної опозиції в Україні, етапи її становлення, її специфічні риси і характер взаємозв'язків у контексті «влада – опозиція» та «опозиція – суспільство». Саме ці дослідження сприяли зародженню української школи вивчення політичної опозиції.

У другому розділі – **«Особливості формування інституту політичної опозиції в Україні»** розкрито процес формування інституту політичної опозиції та рівень її політико-правової інституціоналізації, проаналізовано можливості побудови української моделі опозиційної діяльності.

У першому підрозділі *«Основні етапи формування інституту політичної опозиції в Україні»* аналізується вплив зміни форми правління та конституційної реформи на вироблення механізму взаємин влади і опозиції. Використовуючи науковий доробок вітчизняних вчених, виділено 6 основних етапів еволюції форми правління в Україні, що суттєво вплинули та визначили періоди розвитку політичної опозиції. Поряд із удосконаленням форми правління та перерозподілом повноважень у владному трикутнику «президент – уряд – парламент» відбувається процес формування на демократичних засадах регіональних та місцевих органів влади. Відзначається, що впровадження інституту державних адміністрацій було пов'язане з необхідністю побудови сильної вертикалі виконавчої влади в умовах трансформації суспільства.

У другому підрозділі *«Особливості створення нормативно-правового поля діяльності політичної опозиції в Україні»* аналізуються правові норми, закріплені в Конституції України, що створюють підґрунтя для діяльності політичної опозиції.

Здійснено огляд законопроектів, підготовлених у період з 1998 по 2015 рр., де розкриваються різні підходи щодо визначення правового статусу опозиції.

Проаналізовані законопроекти тією чи іншою мірою ґрунтуються на зарубіжному досвіді, поєднуючи в собі основні моделі взаємодії влади та опозиції. У них фактично поєднано як вестмінстерську, так і континентальну моделі. У багатьох законопроектах за англійською схемою передбачено право на формування альтернативного «тіньового уряду». Закріплення ж окремих прав парламентської опозиції в Україні вперше відбулося протягом VI скликання Верховної Ради в 2007–2010 рр., коли законом «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 01.06.2007 р. були встановлені рівні квоти на представництво парламентської більшості та опозиції в окружних та дільничних виборчих комісіях. Формалізація статусу та основних прав парламентської опозиції була закріплена у Регламенті Верховної Ради України від 19.09.2008 р. Проте скасування конституційної реформи за часів президентства В. Януковича призвело до виключення в 2010 р. з Регламенту Верховної Ради України положень, які стосувалися основ організації та діяльності парламентської коаліції та опозиції. Починаючи з 2014 р. комплексної правової інституціоналізації коаліції та опозиції, яка б розвинула на законодавчому рівні елементи конституційної конфігурації коаліції та опозиції, з різних причин не відбулося.

У третьому підрозділі *«Моделі та форми взаємодії опозиції та влади»* аналізуються основні моделі взаємодії політичної опозиції з державною владою (як інститутом та системою державних органів). Встановлено, що на формування певної моделі опозиції впливають історичні традиції парламентаризму, форма правління та тип партійної системи, рівень інституціоналізації опозиції та рівень законодавчого впливу, що власне і визначає специфіку конкретної моделі (вестмінстерської, французької, німецької, скандинавської, швейцарської та американської).

У процесі аналізу кожної із них, виявлено, що найкращими моделями, механізми яких слід реалізувати в процесі законодавчого закріплення прав та повноважень опозиції, є континентальна та вестмінстерська моделі. Історична специфіка американської та скандинавської, слабкість французької моделей роблять їх наслідування в Україні проблематичним та малоефективним.

У третьому розділі **«Інституціоналізація взаємодії опозиції і влади в західному регіоні України»** здійснено аналіз процесу реформування владних структур в західних областях України, визначено їх вплив на розвиток політичної опозиції, виділено основні групи чинників, що впливають на даний процес.

У першому підрозділі *«Формування та еволюція інститутів державної влади як поле діяльності опозиції на регіональному рівні»* з'ясовано, за яких умов змінювалася і зазнала реформ система державної влади в Україні. Політичне протистояння всередині влади з одного боку, та політичні партії з іншого, не давали змоги виробити єдиної консолідованої моделі організації регіональної влади, яка сприяла б поступовому утворенню нових владних інститутів незалежної України.

Унікальним у цьому плані є досвід західних областей України, де специфіка трансформацій владних структур помітно позначилася на перебігу й швидкості даного процесу. Результати виборів 1990 р., що проходили за демократичною процедурою, сприяли об'єднанню громадських організацій регіону навколо Народного Руху України і виробленню ними механізму посилення виконавчої вертикалі влади, яка вплинула на зміну законодавства країни. Посилення впливу

партій національно-демократичної спрямованості змусило обласні ради Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей прийняти тимчасове положення про реєстрацію нових політичних партій на регіональному рівні. Завдяки цим рішенням був прискорений процес інституціоналізації нових демократичних політичних партій, що позначилося на партійному представництві місцевих рад за результатами виборів 1994 р.

Після президентських виборів 1994 р. зусилля нової глави держави були спрямовані на відновлення цілісної вертикалі виконавчої влади, її централізацію шляхом узгодження дій місцевих рад, їх виконавчих комітетів з центральними органами влади, що фактично вивело виконавчу владу на місцях з-під впливу парламенту. Існуюча система стримувань та противаг створювала конфлікти між гілками влади, характеризувалася нестабільністю та розбалансованістю, мала в собі ознаки як президентсько-парламентської, так і парламентсько-президентської форми правління. Остаточно вирішити проблему вдалося після прийняття Конституції України 1996 р. Проте навіть у першій половині 2000-х років у західних областях України виникала низка протиріч між адміністрацією Президента та Урядом, з одного боку, та місцевими радами з іншого з питань зовнішньополітичного курсу, внутрішньої політики, економіки, освітньо-гуманітарної сфери, що породили низку регіональних відцентрових тенденцій. Причина таких протиріч була пов'язана з електоральними поділами та з регіональним характером домінування більшості національно-демократичних політичних партій, що займали опозиційну позицію стосовно президента Л. Кучми. Саме період 2002–2004 рр. окреслив початок глобального протистояння «помаранчевого» та «біло-голубого» блоків політичних партій. Упродовж 2004–2014 рр. в Україні відбувалися суттєві зміни в конституційно-правовому полі держави, політичній і партійній системах, характері політичного режиму в цілому. Ці зміни, з одного боку, були наслідком діяльності опозиційних сил, з іншого – впливали на їх дії та визначали конфігурацію опозиції в цілому.

У другому підрозділі *«Чинники формування моделі взаємодії влади та опозиції в західному регіоні України»* виокремлено кілька груп чинників, що детермінують регіональні особливості діяльності влади та опозиції:

- 1) культурно-історичні – політична культура, історична пам'ять, ідеологічні та релігійні особливості, вплив політичних міфів та стереотипів;
- 2) національно-етнічні – почуття національної належності, мовно-гуманітарний, зовнішньополітичної орієнтації;
- 3) структурно-організаційні, зумовлені формою державного устрою, особливостями місцевого самоврядування, архітектурою регіональної та місцевої виконавчої влади, її повноважень, особливостями виборчого законодавства, прав та повноважень опозиційних політичних сил.

Жителі західних областей традиційно відзначаються високим рівнем політичної активності, довірою до державних інституцій, стійкою підтримкою національно-демократичних сил та європейського вектора розвитку держави. Відповідні усталені моделі політичної поведінки сформувалися під впливом цивілізаційних, культурних, етнічних особливостей регіону, стійкості історичної пам'яті, специфіки розвитку української мови та релігійно-конфесійних традицій, що в сукупності дає підстави стверджувати про особливості політичної субкультури регіону. Поряд з цим, для західних областей, як і України загалом,

характерним є неповне розуміння сутності легальної політичної опозиції як потенційного суб'єкта влади і запоруки стабільності політичної системи. Причиною цього є те, що сили, які називають себе «опозицією», не завжди виконують відведені їм функції, займаючи швидше деструктивну, ніж конструктивну позицію у процесі вироблення альтернативної політики.

У четвертому розділі **«Динаміка функціональних характеристик взаємодії влади та опозиції в західному регіоні України»** автор зосередив увагу на формуванні принципів, на основі яких відбувається конструктивна взаємодія між даними інститутами; проаналізував вплив місцевих виборів на еволюцію політичної опозиції та конкретизував умови, за яких можливе вироблення ефективних механізмів співпраці влади і опозиції.

У першому підрозділі *«Формування принципів взаємодії опозиції та влади на регіональному рівні»* розглядається досвід роботи Івано-Франківської обласної ради шостого скликання, до якої було обрано 114 депутатів від 13 політичних сил. Склад тодішньої обласної ради, обраної на чергових місцевих виборах 31 жовтня 2010 р. представляв собою своєрідний зріз українського політикуму. Втім, незважаючи на політичну різноманітність депутатського корпусу, народним обранцям все ж таки вдалося досягти компромісу та об'єднати політичні сили таким чином, щоб обласна рада працювала як єдиний цілісний механізм. Раді вдалося досягти конструктивного підходу щодо роботи всього депутатського корпусу перш за все для вирішення нагальних соціально-економічних питань, проблем у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, туризму, екології та ін.

Паралельне виконання владних подібних функцій змушує інститут політичної опозиції та державну владу застосовувати різні механізми конструктивної взаємодії. З одного боку, це актуальні законопроекти, депутатські запити, питання до уряду, голови обласної державної адміністрації чи міського голови, депутатські слідчі парламентські комісії чи комісії в радах, дебати, громадські слухання, тіньовий опозиційний кабінет міністрів тощо, а з іншого – законодавча та представницька діяльність, позаапаратна організаційна діяльність: наради, семінари, засідання, круглі столи, анкетування громадян, створення дорадчих органів (громадських рад) тощо.

У другому підрозділі *«Вплив місцевих виборів на функціонування інституту політичної опозиції в західному регіоні України»* проаналізовано основні чинники та передумови виникнення, становлення та функціонування політичної опозиції в західному регіоні України. Простежується специфіка та основні умови діяльності опозиції на теренах Івано-Франківської, Тернопільської, Львівської, Волинської, Рівненської, Закарпатської та Чернівецької областей.

Характерним для західних областей України в цілому є прискорений процес інституціоналізації політичних партій та створення розгалуженої мережі місцевих осередків. На основі аналізу виборчих кампаній періоду 1990–2010 рр. (місцеві вибори 2015 р. відбувалася вже за зовсім інших політичних реалій) вказано на певні особливості діяльності як опозиційних, так і провладних партій у регіоні. Поряд з традиційно сильними позиціями, які займали партії національно-демократичного спектру, поступово збільшувався вплив центристських партій. Займаючи спершу опозиційну позицію до Комуністичної партії України, ця тенденція в середині 1990-х – поч. 2000-х була замінена на опонування політиці президента та уряду. Як правило, на той час обласні та місцеві представницькі

органи залишалися підконтрольними націонал-демократам, тоді як виконавчі органи були сформовані з лояльних до центральної влади політичних сил. Ситуація в регіоні змінилася за результатами президентських виборів 2004 р. та парламентських і місцевих 2006 р. «Наша Україна» та ВО «Батьківщина» в цей час отримала контроль над представницькими і виконавчими органами влади на місцях, тоді як КПУ, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ та її сателіти опинилися в опозиційній меншості.

Проте за результатами виборів 2010 р. національно-демократичні сили зазнали поразки, оскільки політичні партії, які ототожнювали себе з українською правницею (Політична партія «Наша Україна», Українська республіканська партія «Собор», Народний Рух України, Українська Народна Партія та ін.), не змогли реанімувати свій політичний вплив та свої партійні структури. Амбіційність їх лідерів та непослідовність дій не дозволили їм об'єднатися та здійснити процес реформатування. Після перемоги на президентських виборах В. Януковича влада фактично перейшла до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Тодішній політичний режим, опираючись на партійну структуру «регіоналів», використав місцеві вибори для усунення реальної владної альтернативи виконавчій владі – органів місцевого самоврядування. Всі ці фактори та власне поствиборчі тенденції політичного розвитку в державі призвели до формування в Україні партійної системи з домінуючою партією.

У третьому підрозділі *«Перспективи формування ефективної моделі взаємодії політичної опозиції та влади»* проаналізовано умови виникнення, формування та характер функціонування сучасної та обґрунтовуються перспективи становлення нової конструктивної моделі взаємодії української опозиції та системи державної влади.

Акцентовано увагу на тому, що перехідний тип політичної системи, характерний для України, потребує законодавчо закріпленого статусу політичної опозиції, її повної інституціоналізації. Права парламентської опозиції та меншості слід закріпити в Регламенті Верховної Ради України, а спеціалізований закон про політичну опозицію і опозиційну діяльність може гарантувати права і повноваження на регіональному та місцевому рівнях. Поряд з процесом децентралізації, вдосконалення пропорційної виборчої системи з відкритими списками нададуть політичній системі держави збалансованості, стабільності та якісно нових характеристик у процесі становлення розвинутої демократії українського зразка. У процесі дослідження вироблено низку рекомендацій щодо поліпшення ефективності взаємодії влади і опозиції.

На основі проведеного нами соціологічного дослідження показано неоднозначну громадянську оцінку діяльності опозиції та опозиційних лідерів на сучасному етапі розвитку держави. Зазначається, що сьогоднішня опозиція асоціюється з політичною партією «Опозиційний блок», наступницею ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Складні соціально-економічні умови позначилися як на характері сприйняття опозиції, так і влади. Такий стан негативно впливає на процес вироблення конструктивної моделі взаємодії влади і опозиції, вносячи конфронтаційний елемент у процес порозуміння.

Сучасна українська модель взаємодії влади та опозиції, з одного боку, в загальних рисах нагадує французьку напівпрезидентську модель, що характеризується інституційно та законодавчо слабкою роллю опозиції, а з

другого, невизначений статус опозиції в Конституції України та відсутність спеціальної законодавчої бази дає підстави віднести нашу систему до «м'якої» моделі, характерної для країн Східної Європи. Сучасна модель взаємин влади та опозиції близька до моделей Литви та Польщі, в яких опозиція має повноваження у сфері контролю над урядом, відчутно впливає на його діяльність та прийняття рішень.

Доведено, що формування консенсусного типу взаємодії влади і опозиції включає в себе низку модернізаційних змін щодо вдосконалення форми державного правління, перерозподілу повноважень між гілками влади, зміни виборчого законодавства, розвитку рівня політичної культури та громадянського суспільства, оновлення політичних еліт, розширення можливостей громадян претендувати на зайняття виборних посад.

У **Висновках** дисертаційної роботи представлено основні результати дослідження.

1. На підставі узагальнення наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних учених, використовуючи інституційний підхід, уточнено визначення поняття «політична опозиція», яку пропонується розуміти як партії та рухи що претендують на владу, не належать до більшості в представницьких органах, здійснюють контроль та критику, прагнуть змінити владу мирним шляхом. Розмежовано функції опозиції як політичного інституту і форми суспільного протесту. У першому випадку завданням є довгостроковий контроль над владою, тоді як другий варіант має переважно тимчасовий протестний характер. Визначено основні критерії опозиційності на основі ставлення до: президента; уряду; парламентської більшості; фінансово-промислових груп; ідеологічно-світоглядних цінностей. У дисертаційній роботі дано визначення поняття політична взаємодія – це процес комунікації, яка передбачає організацію спільних дій, включає в себе весь спектр відносин – від конструктивних елементів, таких як співпраця і партнерство, до деструктивних – протистояння, конфронтації.

2. На основі історико-культурних, нормативно-правових, соціально-політичних чинників виділено шість етапів еволюції форми правління в Україні, що суттєво вплинули та визначили періоди розвитку політичної опозиції: перший етап (березень 1990 р. – грудень 1991 р.) – період існування парламентської республіки, легалізації та структуризації політичної опозиції; другий етап (грудень 1991р. – червень 1996 р.) – етап запровадження інституту президентства, протистояння між прихильниками парламентської і президентської форм правління; третій етап (червень 1996 р. – січень 2006 р.) – процес встановлення в державі змішаної президентсько-парламентської форми правління; четвертий етап (січень 2006 р. – жовтень 2010 р.) – період запровадження нової парламентсько-президентської форми правління; п'ятий етап (жовтень 2010 р. – лютий 2014 р.) – скасування конституційної реформи 2004 р., централізація влади, посилення ролі президента у процесі прийняття рішень виконавчої влади; шостий етап (від лютого 2014 р. і до сьогодні) – відновлення парламентсько-президентської форми правління.

Поряд з удосконаленням форми правління та перерозподілом повноважень у владному трикутнику «президент – уряд – парламент» актуальним питанням було формування нових, уже не радянських, регіональних та місцевих органів влади, а в подальшому – їх реформування. У цьому процесі можна виділити

чотири основних етапи: 1) серпень 1991р. – травень 1996 р. – характеризується процесами формування архітектури місцевої влади (заборона КПУ, впровадження інституту державних адміністрацій, прийняття закону про місцеве самоврядування; 2) червень 1996 р – вересень 2006 р. – остаточне закріплення цілісної вертикалі виконавчої влади та перерозподіл повноважень з органами місцевого самоврядування; 3) жовтень 2006 р. – листопад 2013 р. – пошук нової моделі місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою; 4) від квітня 2014 р. – розпочався процес децентралізації та реформи місцевого самоврядування з метою досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади та створення дієздатних територіальних громад.

Формалізація статусу та основних прав парламентської опозиції була закріплена у Регламенті Верховної Ради України в період 2007 – 2010 рр. Упродовж наступних років комплексної правової інституціоналізації коаліції та опозиції з різних причин не відбулося.

3. Характерним для західних областей України в цілому був прискорений процес інституціоналізації політичних партій та створення розгалуженої мережі місцевих осередків. Аналіз виборчих кампаній періоду 1990–2015 рр. дав змогу виділити особливості діяльності як опозиційних, так і провладних партій у даному регіоні: 1) перемога над КПУ на виборах 1990 р. демократичної опозиції в Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській областях та вагоме представництво в обласних радах і радах нижчих рівнів у Волинській, Рівненській, Закарпатській та Чернівецькій областях, а також значною мірою оновлення місцевих виконавчих органів влади; 2) формування кадрів владних структур на початку 1990-х рр. відбувалося за принципом непричетності до компартійних структур; перші організаційні сесії, зберігши стару структуру управління, призначили нових керівників відділів; 3) діяльність на теренах західних областей унікального опозиційного органу Галицької асамблеї. Підкреслюється, що попри традиційно сильні позиції в західних областях партій національно-демократичного спектру, помітною є тенденція збільшення впливу центристських партій. Займаючи спочатку опозиційну позицію до КПУ, така тенденція в середині 1990-х – на початку 2000-х рр. була замінена на опонування політиці президента та уряду. Однак, у період 1991–1996 рр. демократична опозиція займала конструктивну позицію стосовно влади, виступаючи навіть за розширення президентських повноважень та намагаючись не допустити реваншу комуністичних сил. Як правило, у даний період обласні та місцеві представницькі органи залишалися підконтрольними націонал-демократам, тоді як виконавчі органи були сформовані з лояльних до центральної влади політичних сил. Ситуація в західних областях змінилася за результатами президентських виборів 2004 р. та парламентських і місцевих 2006 р. «Помаранчева команда» в цей час отримала контроль над представницькими і виконавчими органами влади на місцях, тоді як КПУ, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ та її сателіти опинилися в опозиційній меншості. Проте вже за результатами виборів 2010 р. національно-демократичні сили зазнали поразки, оскільки, прийшовши до влади в Україні на хвилі «помаранчевої революції», не зуміли виконати своїх передвиборчих обіцянок, запустити в країні процес масштабних реформ. Після перемоги на президентських виборах В. Януковича влада фактично перейшла до ПАРТІЇ

РЕГІОНІВ. У той час політичний режим, опираючись на партійну структуру «регіоналів», використав місцеві вибори для усунення реальної владної альтернативи виконавчій владі – органів місцевого самоврядування. Зазначені фактори та власне поствиборчі тенденції політичного розвитку в державі призвели до формування в Україні станом на листопад 2010 р. партійної системи з домінуючою партією. Період 2006–2010 рр. можна охарактеризувати як час найбільш конструктивної взаємодії влади та опозицій. Саме в цей період формується ситуативно-консенсусна модель, або модель умовного консенсусу, взаємодії політичної опозиції та влади.

4. Доведено, що конструктивна взаємодія між владою і опозицією можлива перш за все для вирішення актуальних соціально-економічних питань, проблем у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, туризму, екології та ін., коли політичні питання свідомо виносяться за межі предметного поля в дискусії влади і опозиції, а політична воля і загальні суспільні інтереси переважають політичну доцільність та антагонізм. Існує низка чинників, які безпосередньо впливають і визначають характер взаємин влади і опозиції, а саме: культурно-історичні, національно-етнічні та структурно-організаційні.

Основними механізмами взаємодії є співпраця, ситуативна (обмежена) взаємодія, латентна співпраця, ігнорування, конфронтація, однополярна та конформістська взаємодія. Інститут політичної опозиції можна вважати складовою демократичного механізму взаємодії, за допомогою якої забезпечуються ефективність та раціональність дій місцевої влади. Вона слугує з'єднувальною ланкою між владою (виконавчою, фракціями більшості) та громадою. З одного боку, опозиція є частиною влади, проте із значно «урізаними» повноваженнями, а з іншого – опозиція ментально є ближчою до суспільства, його проблем та потреб, виконуючи функцію інформування місцевих громад з приводу реалізації рішень влади.

5. На підставі аналізу специфіки опозиційної діяльності в міжелекторальні періоди 1990–2015 рр. виявлено суперечливі тенденції: з одного боку спостерігався процес поступової інституціоналізації опозиції, а з другого – наявність переважно деструктивних та пасивних форм. Модель сучасного механізму взаємодії влади та опозиції визначено як ситуативно-консенсусний, або умовно-консенсусний. Формування консенсусного механізму взаємодії влади і опозиції можливе за умов внесення змін до Конституції та виборчого законодавства, а також розвитку рівня політичної культури і громадянського суспільства, оновлення політичних еліт, залучення опозиції до вироблення та реалізації владних рішень.

Поліпшення ефективності взаємодії влади і опозиції повинно досягатися шляхом: 1) закріпити у статутах територіальних громад механізм діяльності та повноважень опозиції в місцевих радах; 2) розробити стратегію розвитку територій та проводити громадські форуми для вирішення місцевих проблем; внести зміни до законодавства для впровадження пропорційної виборчої системи з відкритими регіональними списками, що містить преференційну складову волевиявлення (можливість кожного виборця обирати кількох (трьох) депутатів із бюлетеня, незважаючи на їхній порядковий номер у списку та партійну належність).

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Стефурак М. Критерії опозиційності політичних партій в Україні / М. Стефурак, В. Рябоус // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Вип. 123. Серія: Політологія. – Севастополь, 2011. – С. 170–175 (у співавторстві).

2. Стефурак М. Сучасний стан опозиції як критерій демократичності державної влади в Україні / М. Стефурак // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. 2011. – Вип. 4–5. – С.69–73.

3. Стефурак М. Трансформації політичної опозиції, її вплив на політичний процес в Україні / М. Стефурак // Вісник Дніпропетровського університету. Філософія. Соціологія. Політологія. – 2012. – Вип. 33(3). – С. 45–51.

4. Стефурак М. Механізм взаємодії та функціональна складова влади і опозиції на місцевому рівні / М. Стефурак, М. Нагорняк // Гілея. Науковий вісник: збірник наукових праць. Історія. Політологія. Філософія. – 2014. – № 91. – С. 361–364 (у співавторстві).

5. Стефурак М. Детермінанти регіональних особливостей взаємодії влади та опозиції / М. Стефурак // Прикарпатський вісник НТШ. Думка: наук. журн. / Наук. т-во ім. Шевченка, Івано-Франківський осередок. – Івано-Франківськ. – 2016. – №3. – С.80–86.

6. Стефурак М. Специфіка проведення місцевих виборів та функціонування інституту політичної опозиції (на прикладі західних областей України) / М. Стефурак // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2016. – Вип. 3–4 (83–84). – С. 324–337. – Р. 78–87.

Публікації, які додатково відображають основні результати дослідження:

8. Стефурак М. Аналіз соціальної бази та впливовості політичних партій на Прикарпатті / М. Стефурак, М. Нагорняк // Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 24–25 листопада 2011 р. – К.: ІПіЕНД, 2012. – С. 525–539 (у співавторстві).

9. Стефурак М. Проблема конструктивізму та оптимізації політичних вимог опозиції в Україні / М. М. Стефурак // Матеріали доповідей та виступів. Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2013», м. Київ, 16–17 квітня 2013 р.– К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – Ч. 9. – С.289–291.

10. Стефурак М. Роль політичної опозиції в системі стримувань та противаг / М. Стефурак // Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції

студентів та аспірантів м. Чернівці. 1 березня 2012 р.– Чернівці: Букрек, 2012 – С. 120–123.

11. Стефурак М. Опозиція в парламентських виборах: порівняльний аналіз / М. Стефурак // Східна Європа в системі координат (Північ, Південь, Захід, Схід): матеріали III міжнародної Великої академічної конференції з політології (Львів, 25–26 жовтня 2012 р.) / Рада молодих вчених факультету міжнародних відносин, Українське відділення Міжнародної асоціації студентів політичної науки. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. – С.160–167.

12. Стефурак М. Еволюція політичної опозиції в Україні / М. Стефурак // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Бердянської сесії I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Бердянськ, 22 вересня 2012 р.): у 5-ти частинах. – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2012. – Ч.1. – С.75–78 с.

13. Стефурак М. Проблеми узгодженості дій політичної опозиції в Україні / М. Стефурак // Актуальні проблеми розвитку суспільних наук у XXI ст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 28–29 вересня 2012 р.). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2012. – С.107–110.

АНОТАЦІЯ

Стефурак М. М. Механізми взаємодії політичної опозиції та влади на прикладі західних областей України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Київ, 2017.

У дисертації здійснено комплексний аналіз механізмів взаємодії (співпраця, ситуативна (обмежена) взаємодія, латентна співпраця, ігнорування, конфронтація, однополярна та конформістська взаємодія) політичної опозиції та влади в західних областях України.

На основі застосування інституційного підходу уточнено визначення поняття «політична опозиція». Обґрунтовано методологію дослідження взаємодії політичної опозиції та державної влади, з'ясовано їх сутність, принципи, форми та методи взаємовпливу. Досліджено історико-культурні, нормативно-правові та соціально-економічні умови становлення й еволюції політичної опозиції як суспільного інституту, проаналізовано та виявлено глибинні генетичні проблеми, що виникають у процесі взаємодії.

Виділено основні чинники, що впливають на ефективність механізму взаємодії влади та опозиції, означено подальші тенденції розвитку. Модель сучасного механізму взаємодії визначено як ситуативно-консенсусний, або умовно-консенсусний.

Ключові слова: механізми взаємодії, політична опозиція, західні області України, державна влада, політичний інститут, політична партія, ситуативно-консенсусна модель.

АННОТАЦИЯ

Стефурак М. М. Механизмы взаимодействия политической оппозиции и власти на примере западных областей Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. Институт политических и этнонациональных исследований им. И. Ф. Кураса НАН Украины. – Киев, 2017.

В диссертации на основе анализа широкого круга источников и научной литературы предпринята попытка комплексного рассмотрения вопроса, взаимодействия политической оппозиции и государственной власти на примере западных областей Украины, обнаружены сходные и отличительные тенденции в национальном и общеевропейском масштабе. Также выделены основные факторы, влияющие на эффективность сотрудничества власти и оппозиции, определены дальнейшие тенденции развития. Определена современная модель влияния института политической оппозиции на государственную власть и условия, при которых возможно формирование новой конструктивной модели сотрудничества на региональном и центральном уровнях. Данная направленность позволила проанализировать и выявить глубинные генетические проблемы, возникающие в процессе взаимодействия оппозиции и власти, предложить конкретные модели и форматы сотрудничества оппозиции и фракций большинства в представительных органах власти, внепарламентской оппозиции со структурами государственной власти в Украине.

Уточнено определение понятия «политическая оппозиция» с точки зрения институционального подхода политологических исследований. Обосновано методологию исследования механизмов взаимодействия политической оппозиции и государственной власти, определена их сущность, принципы, формы и методы. Определено, что политическое взаимодействие включает в себя весь спектр отношений – от конструктивных элементов, таких как сотрудничество и партнерство, до деструктивных – противостояния и конфронтации. Основными ее формами являются: сотрудничество, ситуативное (ограниченное) взаимодействие, латентное сотрудничество, игнорирование, конфронтация, однополярное и конформистское взаимодействие.

Систематизированы традиционные и специфические направления деятельности, явление «оппозиция» рассмотрено в двух основных значениях: 1) как форма общественного протеста, где по сферам жизни выделено оппозицию политическую, экономическую, социальную, духовно-культурную; 2) как политический институт, где оппозиция делится на парламентскую или представительных органов власти (режимная) и внепарламентскую (гражданскую). Тип оппозиции зависит и от того политического поля, которое она занимает.

Доказано, что конструктивное взаимодействие между властью и оппозицией возможно прежде всего для решения актуальных социально-экономических вопросов, проблем в сфере здравоохранения, образования, культуры, туризма, экологии и др. когда политические вопросы сознательно выносятся за пределы

предметного поля в дискуссии власти и оппозиции, а политическая воля и общественные интересы преобладают над политической целесообразностью и антагонизм. Параллельное выполнение собственных функций принуждает институт политической оппозиции и государственную власть применять различные формы и механизмы конструктивного взаимодействия. С одной стороны, это актуальные законопроекты, депутатские запросы, вопросы к правительству, председателю ОГА или городского совета, депутатские следственные парламентские комиссии или комиссии в советах, дебаты, слушания, теневой оппозиционный кабинет министров, а с другой – законодательная и представительная деятельность, неформальная организационная деятельность: совещания, семинары, заседания, круглые столы, анкетирование граждан, создание совещательных органов (общественных советов) и тому подобное. Выделен ряд факторов, которые непосредственно влияют на характер взаимоотношений власти и оппозиции, среди которых выделены культурно-исторические, национально-этнические и структурно-организационные.

Институт политической оппозиции можно считать составляющей демократического механизма взаимодействия, с помощью которой обеспечиваются эффективность и рациональность действий местной власти. Она служит соединяющим звеном между властью (исполнительной, фракциями большинства) и обществом. С одной стороны оппозиция является частью власти, однако с значительно «урезанными» полномочиями», а с другой, – оппозиция ментально ближе к обществу, его проблемам и потребностям, выполняя функцию информирования местных общин по поводу реализации решений власти. Выработан ряд рекомендаций по улучшению эффективности взаимодействия власти и оппозиции, а именно: 1) закрепление в уставах территориальных общин механизма деятельности и полномочий оппозиции в местных советах; 2) предложения политическим партиям и общественным организациям относительно разработки стратегии развития территорий, проведение общественных форумов; 3) внесение в избирательное законодательство пропорциональной избирательной системы с открытыми региональными списками, содержащей преференциальную составляющую волеизъявления (возможность каждого избирателя выбрать на выбор нескольких (трех) депутатов из бюллетеня, несмотря на их порядковый номер в списке и партийную принадлежность).

Ключевые слова: механизмы взаимодействия, политическая оппозиция, западные области Украины, государственная власть, политический институт, политическая партия, ситуативно-консенсусная модель.

Stefurak M. M. Mechanisms of interaction between the political opposition and the government on the example of Western Ukraine. – Manuscript.

Thesis to obtain a degree of Doctor of Philosophy in Political Science. Specialty 23.00.02 – political institutions and processes. – I. F. Kuras Institute of Political and – 2017.

In the thesis a comprehensive analysis of the interaction between the political opposition and the authorities in the Western region of Ukraine is carried out. The definition of «political opposition» from the point of view of applying the institutional approach in political research is clarified. The thesis justifies the methodology of the study of the interaction of the political opposition and the government, determined by their essence, principles, forms and methods of interaction. It analyzes the influence of the form of government on the institutionalization of the authority and the opposition. The historical-cultural, legal and socio-economic conditions of formation and evolution of political opposition as a social institution is investigated.

The thesis also identifies the main factors affecting the efficiency of cooperation between the authorities and the opposition, and determines further development trends. It also defines the modern model of the influence of the institution of political opposition to state power and the conditions under which the formation of new structural models of cooperation at the regional and central levels is possible.

The results of research allowed to perform and to reveal the deep genetic problems arising in the process of interaction of the government and opposition, and to propose specific models and frameworks of cooperation of the opposition and majority factions in the representative agency of State power; non-parliamentary opposition with the government structures in Ukraine.